

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาทักษะนักจัดการท่องเที่ยว

เชิงวัฒนธรรมบนฐานของอัตลักษณ์ชุมชนย่านกะดีจีน

เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

Participatory Action Research for Cultural Tourism Manager Based on Community Identity Kadeejeen Area, Thonburi, Bangkok

¹ธวพล คงน้อย สุราษฎร์ ²จันประเสริฐ และ ³นริสรา พึ่งโพธิ์สง

¹Thuwapol Kongnoi, ²Thasuk Junprasert, and ³Narisara Peungposop

สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Applied Behavioral Science Research, Behavioral Science Research Institute,

Srinakharinwirot University, Thailand

E-mail: ¹thuwapol.kongnoi@g.swu.ac.th, ²thasuk@swu.ac.th, ³narisarap@swu.ac.th

Received November 23, 2025; Revised January 24, 2026; Accepted January 30, 2026

บทคัดย่อ

ย่านกะดีจีน เป็นพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ชัดเจน แต่ยังขาดระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม จากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมชี้ให้เห็นว่า การขับเคลื่อนการท่องเที่ยวบนฐานอัตลักษณ์ชุมชนยังประสบข้อจำกัดด้านศักยภาพและทักษะของผู้มีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนา ดังนั้น บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทักษะของนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานอัตลักษณ์ชุมชนย่านกะดีจีน โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้แนวคิดอัตลักษณ์ชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นกรอบการวิจัย พื้นที่วิจัย คือ ชุมชนย่านกะดีจีน แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ชุมชนวัดประยุรวงศ์ ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนวัดกัลยาณ์ ชุมชนกุฎีขาว ชุมชนวัดบุปผาราม และชุมชนโรงคราม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ คนในชุมชนย่านกะดีจีนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 13 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 ชนิด คือ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 2) แนวทางคำถามในการสนทนากลุ่ม 3) แบบบันทึกการสะท้อนคิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนบรรยายถอดความเพื่อจัดระเบียบข้อมูล และนำมาสังเคราะห์เพื่อให้ได้คำตอบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิดรูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับบริบท พื้นที่จริง โดยมุ่งเน้นไปที่ผู้ร่วมวิจัยให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง มีความมั่นใจในการถ่ายทอดเรื่องราวชุมชนมากขึ้น รวมทั้งมีทักษะด้านการสื่อสาร การเล่าเรื่อง และการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสม ซึ่งชุมชนสามารถชุมชนสามารถนำทักษะที่ได้รับการพัฒนาจากความต้องการของชุมชนมาใช้จัดระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยว วางบทบาทหน้าที่ และจัดพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการทำงานเป็นทีมและการบริหารจัดการที่ดีขึ้น

องค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถเสริมสร้างศักยภาพคนในชุมชนให้สามารถเป็นนักจัดการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาได้ด้วยตนเองในระยะยาว

คำสำคัญ: การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม; นักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; อัตลักษณ์ชุมชน; ย่านกะดีจีน

Abstract

Kadeejeen area is an area with a distinct and well-defined cultural identity; however, it lacks a concrete system for cultural tourism management. Findings from the participatory action research indicate that efforts to advance community identity-based tourism are constrained by limitations in the capacity and skills of individuals involved in community-based tourism management, which constitute fundamental factors requiring development. Therefore, this article aims to develop the skills of cultural tourism managers based on the community identity of the Kadeejeen area. The research employed a qualitative, participatory action research approach, using the concepts of community identity, cultural tourism, creative tourism, and tourism promotion as its research framework. The study area was the Kadeejeen area in Wat Kanlaya Subdistrict, Thonburi District, Bangkok, which includes the communities of Wat Prayurawongsawat, Kudi Chin, Wat Kanlayanamit, Kudi Khao, Wat Buppharam, and Rong Khram. Key informants consisted of 13 community members involved in driving tourism activities in the area, selected through purposive sampling. Three research instruments were used: (1) in-depth interview forms, (2) group discussion guidelines, and (3) reflective forms. Data were analyzed using content analysis and then presented in descriptive form to organize and synthesize the information in accordance with the research objectives.

The results revealed that the community participation process led to the development of a cultural tourism promotion model that systematically connects with community identity and aligns with the real context of the area. The process emphasized experiential learning among participants, increasing their confidence in communicating community stories as well as enhancing their communication, storytelling, and tourism activity design skills. These improved skills developed according to community needs enabled the community to organize tourism management systems, define roles and responsibilities, and prepare spaces to effectively accommodate tourists. This led to improved teamwork and management within the community.

The knowledge gained from this research indicates that the community participation process can enhance the capacity of community members to become sustainable cultural tourism managers. It fosters a sense of ownership within the community and enables them to independently drive development in the long term.

Keywords: Participatory Action Research Approach; Cultural Tourism Managers; Community Identity; Kadeejeen Area

บทนำ

การท่องเที่ยวที่พัฒนาบนฐาน ของชุมชนหรือการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism: CBT) ช่วยเปิดโอกาส ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบและจัดการการท่องเที่ยวโดยใช้ทุนวัฒนธรรมด้านต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี วิถีชีวิต เป็นต้น ทุนวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นอัตลักษณ์ร่วมของพื้นที่ที่เป็นจุดเด่นเฉพาะเจาะจงแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งไม่เพียงสร้างรายได้แต่ยังช่วยสร้างความภาคภูมิใจในพื้นที่ กระตุ้นให้เกิดความตระหนักในการอนุรักษ์และพัฒนาคนในชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรมเป็นทุนสำคัญของพื้นที่ที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าและยั่งยืนได้ ในพื้นที่ที่มีการอยู่ร่วมกันของหลายศาสนา หลายชาติพันธุ์ และหลายวัฒนธรรม สะท้อนถึงการอยู่ร่วมกันผ่านวิถีชีวิต ศาสนา ประเพณี เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกิดความยั่งยืน ศักยภาพขององค์กรชุมชนและระบบการจัดการจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเข้ากับการพัฒนาชุมชนอย่างบูรณาการ ขณะเดียวกัน การรับรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์และการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน (สุดอนอม ตันเจริญ, 2560) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและนำไปสู่ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม (มัชฌิมา อุดมศิลป์ และ กิตติทัช เขียวฉะอ้อน, 2568) โดยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สามารถเสริมมิติของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และมีส่วนร่วมมากขึ้น (ราณี อิลิชัยกุล, 2546; บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข, 2558)

ย่านกะดีจีน เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 6 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนวัดประยุรวงศาวาส ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนวัดกัลยาณ์ ชุมชนกุฎีขาว ชุมชนวัดบุปผาราม และชุมชนโรงคราม เป็นพื้นที่เมืองที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ประเพณี และวิถีชีวิต ภายใต้บริบทของการอยู่ร่วมกันในพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ จึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมอัตลักษณ์ของชุมชนและสร้างการมีส่วนร่วมในระดับชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม แม้จะมีอัตลักษณ์ที่ชัดเจนและเข้มแข็ง แต่ชุมชนยังขาดทักษะการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นระบบ โดยเฉพาะทักษะด้านการสื่อสาร การเล่าเรื่อง การจัดกิจกรรม และการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญของนักจัดการท่องเที่ยว ดังนั้น การพัฒนาให้คนในพื้นที่กลายเป็นนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มาจากคนในพื้นที่เอง จึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยส่งเสริม ให้การท่องเที่ยวเกิดจากภายใน มีรากฐานจากอัตลักษณ์ของพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

การใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) จึงช่วยเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ ทดลอง และเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการเสริมพลัง และการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของร่วม (เมธิณี ทนงกิจ, ฐาศุภร์ จันประเสริฐ และ ศยามล เอกะกุลานันท์, 2561) ทั้งนี้การใช้กระบวนการ PAR ทำให้สามารถสะท้อนให้เห็นช่องว่างด้านศักยภาพบุคลากรและข้อจำกัดของระบบการจัดการท่องเที่ยวในระดับชุมชนอย่างชัดเจน ส่งผลให้การศึกษาในครั้งนี้นำไปสู่การพัฒนาทักษะของผู้มีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงการปรับปรุงระบบการจัดการให้สอดคล้องกับบริบทและอัตลักษณ์ของพื้นที่ อันเป็นข้อค้นพบสำคัญที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมในการลงพื้นที่ปฏิบัติจริง ผลที่เกิดขึ้นจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านทักษะและทัศนคติที่คนในชุมชนสามารถลุกขึ้นมาจัดการและพัฒนาพื้นที่ให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อพัฒนาทักษะของนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานอัตลักษณ์ชุมชนย่านกะดีจีน

การทบทวนวรรณกรรม

อัตลักษณ์ชุมชน

อัตลักษณ์ชุมชน (Community Identity) หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะที่สะท้อนความเป็นตัวตนของชุมชน ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ภาษา ศาสนา ความเชื่อ วิถีชีวิต ประเพณี สถาปัตยกรรม ภูมิปัญญา และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่สั่งสมและสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง อัตลักษณ์เหล่านี้ไม่เพียงเป็นองค์ประกอบที่แสดงความแตกต่างของแต่ละชุมชน หากยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความภาคภูมิใจ และความผูกพันของคนในชุมชนกับพื้นที่ของตน ในเชิงทฤษฎี อัตลักษณ์ชุมชนเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางมานุษยวิทยา สังคมวิทยา และจิตวิทยาสังคม ที่เน้นการรับรู้

ร่วมและการสร้างความหมายร่วม โดยเฉพาะในบริบทของการพัฒนาการเข้าใจและตระหนักในอัตลักษณ์ของตนเองที่นำไปสู่การพัฒนาที่มีรากฐานมั่นคงและยั่งยืนชุมชนสามารถใช้ทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นฐานในการจัดการตนเอง การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการสร้างภาพลักษณ์ที่โดดเด่น (อภิญา เพ็ญพูลกุล, 2546) ซึ่งการศึกษาของ วิไลวรรณ ทวีศรี (2560) พบว่า อัตลักษณ์ของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ หากแต่ชุมชนใดขาดซึ่งอัตลักษณ์ อาจทำให้ขาดความโดดเด่นน่าสนใจ ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในพื้นที่ได้

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเริ่มได้รับการกล่าวถึงในบริบทสากลครั้งแรกที่การประชุมของ ICOMOS เมืองออกซ์ฟอร์ด พ.ศ. 2512 (Moulin, 1989 อ้างถึงใน Koster, 1996) โดยถูกนิยามว่าเป็น “การท่องเที่ยวมวลชน” ที่ใช้ทุนทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และประเพณีมาผลิตเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่แสวงหาความงามและความแปลกใหม่ (บุญสฤษฎ์ อเนกสุข, 2558) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวสังเกตเรียนรู้ มีประสบการณ์ร่วม และตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ผ่านกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน ทั้งชนบทและเมือง ประเพณี การสร้างสรรค์ วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ผสมผสานอย่างกลมกลืนมรดกเหล่านี้ดำรงอยู่ทั้งแบบจับต้องได้ เช่น ปราสาท วัด หรือผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และแบบจับต้องไม่ได้ เช่น ค่านิยม วิถีชีวิต (นุชนารถ รัตนวงศ์ชัย, 2554) การเอามรดกทางวัฒนธรรมมาใช้เป็นแรงดึงดูดสามารถแบ่งหมวดหมู่ได้หลากหลาย ทั้งการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ มรดกทางวัฒนธรรม เกษตร อาหาร เมือง ศาสนา เทศกาล และสุขภาพ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงหลายมิติที่ต้องมีส่วนร่วมของชุมชน รักษา มรดก และสร้างคุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน (บุญสฤษฎ์ อเนกสุข, 2558; พยอม ธรรมบุตร, 2548; ราณี อลิชัยกุล, 2546)

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ รูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการเรียนรู้และสัมผัสคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ ประเพณี วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของชุมชน ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับชุมชนในกิจกรรม ที่สะท้อนความเป็นวัฒนธรรมของพื้นที่ผ่านการเยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม การเข้าร่วมเทศกาล หรือการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวลักษณะนี้ไม่เพียงช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก แต่ยังส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม สร้างความภาคภูมิใจในชุมชน และส่งเสริมความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ถือกำเนิดขึ้นในช่วงปี 1990 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีบทบาทมากกว่าการเป็นผู้บริโภควัฒนธรรมแบบผิวเผิน แต่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงที่เชื่อมโยงกับบริบททางวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างแท้จริง เช่น การทำอาหาร การเรียนรู้พิธีกรรม การฝึกหัตถกรรม หรือการเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี

ของชุมชน (Richards & Raymond, 2000; UNESCO, 2006) แนวคิดนี้จึงเน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้าใจ ความเคารพ และความร่วมมือกันอย่างมีนัยสำคัญส่งผลให้เกิดประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณค่า และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วย

ด้านเศรษฐกิจและสังคม การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นกลไกหนึ่งของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่มีศักยภาพในการสร้างรายได้ กระจายโอกาส และรักษาอัตลักษณ์ของท้องถิ่นไปพร้อมกัน ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จำเป็นต้องอิงหลักการ 3 ประการ ได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์ การมีปฏิสัมพันธ์ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ อย่างมีคุณภาพ (Bakas et al., 2019) ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ เช่น อพท. และสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ได้สนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก กิจกรรมที่จัดขึ้นจึงไม่เพียงตอบโจทย์ด้านเศรษฐกิจ หากยังช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และสร้างความยั่งยืนในระดับโครงสร้างของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง และ วราภรณ์ ปัญญาวดี, 2561; สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์, 2563)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Base Tourism: CBT) เป็นแนวทางที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่ เช่น ทรัพยากรทางธรรมชาติ และทรัพยากรทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ชุมชนควรได้รับการเตรียมความพร้อมและพัฒนาให้เข้มแข็ง เพื่อสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน พร้อมกันนี้ควรส่งเสริมความเข้าใจของสังคมถึงความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวชุมชน โดยผู้ที่มาเยือนควรมาเพื่อการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนกับเจ้าของพื้นที่ ดังนั้น แนวคิดการท่องเที่ยวนี้จึงช่วยสร้างแรงสนับสนุนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ได้ระยะยาว นอกจากนี้ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมยังสามารถช่วยลดผลกระทบเชิงลบจากภายนอก เนื่องจากช่วยให้การพัฒนาสอดคล้องกับบริบทและคุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความรู้สึกความเป็นเจ้าของและเพิ่มทักษะของคนในชุมชนในการจัดการทรัพยากรของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน): อพท., 2558, ณัฏฐพัชร มณีโรจน์, 2560)

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Action Research หรือการวิจัยปฏิบัติการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพในการดำเนินงาน โดยการวิเคราะห์สภาพปัญหาที่ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งต้องนำแนวคิด ทฤษฎี และประสบการณ์มาใช้ในการหาข้อมูลและวิธีการในการแก้ปัญหา และสะท้อนวิธีการโดยนำไปใช้กับกลุ่มที่มีปัญหาเป็นวงจรต่อเนื่องกันไปแบบเกลียวสว่าน ดังนั้น กระบวนการการวิจัย เชิงปฏิบัติการพัฒนามาจากแนวความคิดการบูรณาการระหว่างทฤษฎีเชิงปฏิบัติการกับการปฏิบัติงานจริงในภาคสนามหรือพื้นที่ โดยมีการวางแผนในการดำเนินงาน ลงมือปฏิบัติและสังเกตว่าการแก้ปัญหานั้นสำเร็จหรือไม่

ซึ่งต้องพิจารณาปัจจัยที่ก่อให้เกิดและขัดขวางการสำเร็จรวมด้วย จากนั้นนำมาสะท้อนถึงการปฏิบัติที่ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จและนำกลับมาใช้วางแผนจนกว่าการปฏิบัตินั้นจะเกิดความสำเร็จ โดยผู้วิจัยต้องใช้กระบวนการนี้ซ้ำ ๆ เหมือนเกลียวสว่านที่กล้าวมาข้างต้น (วีรยุทธ์ ชาตะกาญจน์, 2558)

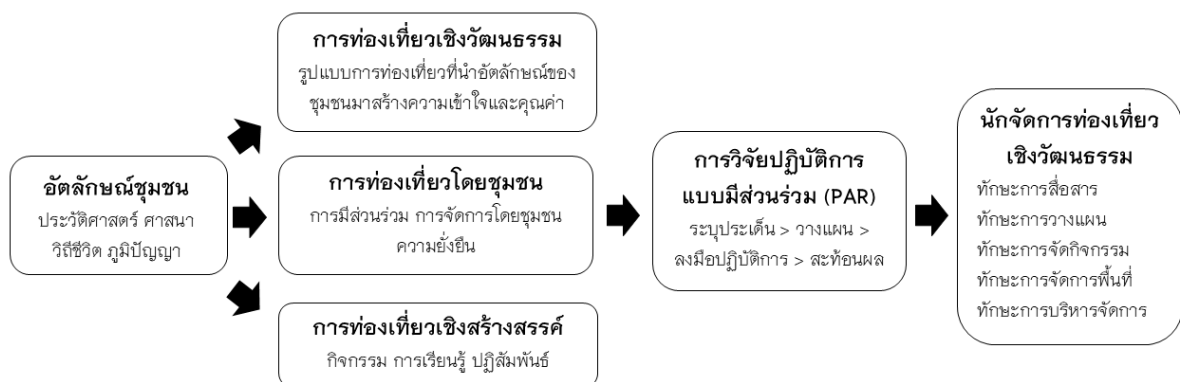
กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) Kemmis and McTaggart (1988) ได้นำเสนอกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย 4 กิจกรรม คือ 1) การวางแผน (Plan) เป็นการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติในการแก้ปัญหา โดยพิจารณาจากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ซึ่งแผนที่วางไว้ต้องยืดหยุ่น และสามารถปรับให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น 2) ลงมือปฏิบัติ (Action) เป็นขั้นตอนการดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้และควบคุมให้เป็นไปตามแผน 3) สังเกตการณ์ (Observation) เป็นขั้นตอนในการเก็บข้อมูลจากการลงมือปฏิบัติ รวมทั้งสังเกตปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ ตลอดจนประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติ เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการสะท้อนกระบวนการและผลของการปฏิบัติ 4) การสะท้อน (Reflection) เป็นการวิพากษ์กระบวนการและผลการปฏิบัติจากการสังเกต และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อนำมาประเมินและหาวิธีการปรับปรุงและวางแผนตามกระบวนการในรอบถัดไป

การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวในย่านกะดีจีน เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ที่อยู่บนฐานของอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรม ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และวิถีชีวิต โดยสิ่งเหล่านี้สามารถสร้างความแตกต่างและเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนได้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงมีความเหมาะสมกับพื้นที่ เนื่องจากนักท่องเที่ยวในปัจจุบันมีได้ต้องการเพียงการเยี่ยมชมสถานที่เท่านั้น แต่ต้องการประสบการณ์ร่วมกับพื้นที่ เช่น ร่วมกิจกรรมประเพณี ชิมอาหาร หรือเรียนรู้ภูมิปัญญา ความเชื่อมโยงนี้เป็นจุดสำคัญที่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เข้ามาเติมเต็ม โดยเน้นให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์แบบสองทางกับเจ้าของพื้นที่ ไม่ใช่เพียงการบริโภควัฒนธรรมแบบผิวเผิน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ที่เน้นการจัดการโดยคนในพื้นที่ ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาการท่องเที่ยวของตนเองอย่างแท้จริง โดยคำนึงถึงความยั่งยืนและความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่

ด้วยเหตุนี้ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) จึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของย่านกะดีจีน โดยเป็นกระบวนการที่ชุมชนและนักวิจัยร่วมกันวิเคราะห์ วางแผน ลงมือปฏิบัติ สังเกตการณ์ และสะท้อนผลเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของพื้นที่อย่างแท้จริง ทั้งในมิติสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวคิดอัตลักษณ์ชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วยการนำอัตลักษณ์ชุมชนย่านกะดีจีนเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้สามารถเป็นนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยว โดยกรอบแนวคิดของการวิจัยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนของกระบวนการ ตั้งแต่การระบุประเด็น การวางแผน การปฏิบัติ ไปจนถึงการสะท้อนผล โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พื้นที่วิจัย คือ ชุมชนย่านกะดีจีน แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ชุมชนวัดประยุรวงศ์ ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนวัดกัลยาณ์ ชุมชนกุฎีขาว ชุมชนวัดบุปผาราม และชุมชนโรงคราม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ คนในชุมชนย่านกะดีจีนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 13 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติและลักษณะเป็นผู้มีประสบการณ์และความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน ได้แก่ ผู้ประกอบการ เจ้าของสถานที่หรือพื้นที่ ภูมิปัญญาต่าง ๆ นักเล่าเรื่องชุมชน ผู้มีประสบการณ์และเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อเข้าร่วมเป็นผู้ร่วมวิจัย (participant) โดยมีรายละเอียดแสดงตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ	ศาสนา	การศึกษา	ปีที่เข้าร่วม	ประสบการณ์
ชุมชนวัดประยุรวงศ์ 1	72	พุทธ	นักเรียนร้อย (พิเศษ)	2556	การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
ชุมชนวัดประยุรวงศ์ 2	69	พุทธ	ป. 4	2556	ภูมิปัญญาชุมชนด้านอาหาร
ชุมชนวัดประยุรวงศ์ 3	77	พุทธ	ป. 4	2556	ภูมิปัญญาชุมชนด้านศิลปกรรม
ชุมชนกุฎีจีน 1	65	คริสต์	มศ. 5	2556	การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน นักเล่าเรื่องชุมชน
ชุมชนกุฎีจีน 2	71	คริสต์	ปริญญาตรี	2556	- การจัดการพิพิธภัณฑ์ - ผู้ประกอบการร้านอาหารและ เครื่องดื่ม - ภูมิปัญญาด้านศาสนา
ชุมชนกุฎีจีน 3	48	คริสต์	ปริญญาตรี	2556	ขนบธรรมเนียมประเพณี ผู้ประกอบการร้านอาหารและ เครื่องดื่ม
ชุมชนวัดกัลยาณ 1	69	พุทธ	ปริญญาตรี	2556	- การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน - ภูมิปัญญาด้านศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี
ชุมชนวัดบุปผาราม 1	68	พุทธ	ปริญญาตรี	2563	การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
ชุมชนวัดบุปผาราม 2	76	พุทธ	ม.3	2556	การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
ชุมชนวัดบุปผาราม 3	70	พุทธ	ปริญญาตรี	2556	ภูมิปัญญาชุมชนด้านศิลปกรรม
ชุมชนโรงคราม 1	64	อิสลาม	ปริญญาโท	2556	- การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน - ภูมิปัญญาด้านศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี
ชุมชนโรงคราม 2	76	พุทธ		2556	การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
ชุมชนกุฎีขาว 1	56	อิสลาม	ป. 6	2556	การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 3 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชน โดยมุ่งสำรวจทุนวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา สังคม เศรษฐกิจ และพื้นที่ เพื่อนำไปสู่อัตลักษณ์ของชุมชนในย่านกะดีจีน โดยแบบสัมภาษณ์ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน 2) แนวทางคำถามในการสนทนากลุ่มพัฒนาขึ้นเพื่อใช้รวบรวมความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการทั้งก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นสำรวจประเด็นที่ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการเห็นว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาความรู้และทักษะที่จำเป็น ตลอดจนความคิดเห็นและประสบการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากการพัฒนาศักยภาพแล้ว โดยนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้วางแผน ปรับปรุง และออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างเหมาะสม 3) แบบบันทึกการสะท้อนคิด ใช้ในการทบทวนการปฏิบัติของผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพหรือดำเนินการ

ตามแผนที่กำหนด โดยมุ่งเน้นให้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการสะท้อนความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของตนเอง เพื่อประเมินความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และผลลัพธ์ โดยแบบบันทึกการสะท้อนคิดใช้เป็นกรอบในการตรวจสอบผลการนำไปใช้ เช่น ผลที่คาดว่าจะเกิดต่อการท่องเที่ยวของชุมชน การเปลี่ยนแปลง และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงในอนาคต

การรวบรวมข้อมูล ระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2566 ถึง เดือนเมษายน พ.ศ. 2568 ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ถูกรวบรวมและนำมาวิเคราะห์เนื้อหา โดยการถอดความและจัดระเบียบข้อมูลให้เป็นระบบ ก่อนนำไปสังเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากสถาบันยุทธศาสตร์ทางปัญญาและวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ตามหนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัย หมายเลขรับรอง SWUEC-G- 444/2565E

ผลการวิจัย

อัตลักษณ์ของย่านกะดีจีน

ผลการวิจัย พบว่า อัตลักษณ์ของชุมชนย่านกะดีจีนเกิดจากการอยู่ร่วมกันของความหลากหลายทางศาสนา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ ที่ผ่านประวัติศาสตร์มายาวนานตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี จนกระทั่งมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ โดยสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) อัตลักษณ์ที่จับต้องได้ เช่น สถานที่ประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับศาสนสถาน สิ่งปลูกสร้าง และสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2) อัตลักษณ์ไม่สามารถจับต้องได้ เช่น ภูมิปัญญาอาหาร ภูมิปัญญาการประดิษฐ์ ประเพณี วัฒนธรรม และเชิงชาติพันธุ์

อัตลักษณ์ทั้ง 2 ประเภทนี้เป็นทุนวัฒนธรรมที่สำคัญที่ชุมชนมีความภาคภูมิใจ และสามารถนำไปใช้ออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งเสริมความโดดเด่นให้กับย่านกะดีจีนอย่างเป็นรูปธรรม

การสร้างและพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานของอัตลักษณ์ชุมชนย่านกะดีจีน เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ด้วยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย พบว่า การสร้างและพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานของอัตลักษณ์ชุมชน ย่านกะดีจีน เป็นกรอบวิจัยที่กำหนดทิศทางให้ชัดเจนว่าการท่องเที่ยวในย่านกะดีจีนต้องตั้งอยู่บนฐานอัตลักษณ์ของย่านกะดีจีน ทั้งประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และชาติพันธุ์ เพื่อให้การท่องเที่ยวมีความหมายและสะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ เมื่อดำเนินการวิจัยตามกระบวนการแบบมีส่วนร่วม พบว่า รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากเจ้าของพื้นที่ไม่มีศักยภาพการทำหน้าที่ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนั้น ผลการวิจัยจึงแสดงให้เห็นว่า การพัฒนารูปแบบดังกล่าวมีความสัมพันธ์โดยตรง

กับศักยภาพของคนในชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับหลักการของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เน้นการเสริมสร้างพลังของชุมชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในฐานะนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

วงรอบการวิจัยปฏิบัติการที่ 1

การดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1 มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ การตระหนักรู้ และการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนย่านกะดีจีน ให้มีความพร้อมในฐานะนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยผลการวิจัยมีรายละเอียดตามขั้นตอนต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การระบุประเด็น

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการระบุประเด็นที่ต้องการพัฒนา โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและรับฟังความคิดเห็นซึ่งมีความตระหนักรู้ต่อศักยภาพภายในของตนเอง จากการวิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นว่าแม้ว่าชุมชนจะมีความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์และพื้นที่ของตนเอง แต่ยังขาดทักษะและความมั่นใจในบางด้านของการจัดการท่องเที่ยว ส่งผลให้ชุมชนมีความต้องการในการพัฒนาศักยภาพในประเด็นต่อไปนี้ ได้แก่ 1) การเพิ่มพูนความรู้ด้านการจัดท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อสนับสนุนการกำหนดกลไกและการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของย่านกะดีจีน 2) การพัฒนาทักษะด้านการสื่อสารและการเล่าเรื่อง 3) การเสริมสร้างการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์และความรู้สึกความเป็นเจ้าของพื้นที่ จากประเด็นความต้องการผู้วิจัยได้นำไปใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการออกแบบกระบวนการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของย่านกะดีจีน ซึ่งอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและการพัฒนาคนในพื้นที่อย่างแท้จริง

“เราต้องการให้ชุมชนเห็นคุณค่าของสิ่งที่ตัวเรามี ไม่ว่าจะเป็นขนม ศาสนา หรือแม้แต่เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ถ้ามีโอกาสได้เรียนรู้วิธีการเล่าเรื่องที่เหมาะสม จะเป็นประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและนักท่องเที่ยว อย่างเช่นการเล่าเรื่องบ้านเก่า หรือวัฒนธรรมการกินและการใช้ชีวิตของแต่ละศาสนา”

(ชุมชนกุฎีจีน 1, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2566)

“อยากให้คนในชุมชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ได้มีโอกาสเรียนรู้วิธีการต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เขารู้ว่าเรามีสิ่งดี ๆ อะไรบ้าง รวมถึงเรื่องราวที่น่าสนใจ เพราะบางคนที่อยู่ในชุมชนอาจไม่เคยรู้ประวัติของบ้านตัวเองเลย การฝึกอบรมเกี่ยวกับการเล่าเรื่อง การสื่อสาร หรือแม้แต่การจัดการเล็ก ๆ น้อย ๆ จะช่วยให้ชุมชนของเรานำเสนอได้อย่างดีขึ้นครับ”

(ชุมชนโรงคราม 1, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสนทนากลุ่ม], 9 สิงหาคม 2567)

“อยากให้มีการอบรมอย่างจริงจังเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมหรือการวางแผนเส้นทางนำชม เพราะตอนนี้ทุกอย่างยังดูไม่เป็นระบบ คนที่อยากมีส่วนร่วมก็ไม่ว่าจะเริ่มต้นจากที่ไหน การสอนคนในพื้นที่ให้สามารถจัดการได้ด้วยตัวเอง เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะชุมชนต้องสามารถพึ่งพาตนเอง ไม่ใช่อรอให้คนอื่นมาจัดให้ตลอดเวลา”

(ชุมชนวัดกัลยาณ 1, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสนทนากลุ่ม], 9 สิงหาคม 2567)

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมและภาพอนาคตการท่องเที่ยวของย่านกะดีจีนอย่างมีส่วนร่วม โดยนำประเด็นเป้าหมายจากขั้นตอนที่ 1 มาใช้วางแผนกิจกรรมโดยจัดประชุมกลุ่มเพื่อรับฟังความคิดเห็นโดยมี 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

เป้าหมายของการพัฒนา

ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการจากชุมชนย่านกะดีจีนได้เล่าถึง “ภาพอนาคตที่พึงประสงค์” ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ ซึ่งมุ่งเน้นความยั่งยืนบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ วิถีชีวิต และชาติพันธุ์ การท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชนต้องไม่ใช่แค่การเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนแต่เป็นการสร้างความประทับใจและประสบการณ์ที่มีความหมายโดยผ่านกิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันออกแบบ เช่น การเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ในสถานที่จริง การสาธิตการทำขนมหรืออาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน การเข้าร่วมเทศกาล หรือพิธีกรรมทางศาสนา

ในกระบวนการนี้คนในชุมชนจะทำหน้าที่เป็น “นักเล่าเรื่อง” เพื่อถ่ายทอดอัตลักษณ์ของชุมชนให้กับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน พร้อมทั้งสร้างพื้นที่กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างเจ้าของพื้นที่กับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน เพื่อให้เกิดบรรยากาศที่นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนสามารถสัมผัสได้ถึงแก่นแท้ของชุมชน ความเชื่อ และวิถีชีวิต มิใช่เพียงแค่มารูปและเดินทางกลับเท่านั้น ชุมชนในย่านกะดีจีนจึงมุ่งที่จะพัฒนาพื้นที่ให้เป็น “ย่านวัฒนธรรมที่มีลมหายใจ” ที่มีทั้งความหมายและคุณค่าทางสังคมควบคู่กันไป

“มีความรู้สึกภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของย่านกะดีจีน เวลาที่มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมจะเล่าเรื่องความเป็นมาของพื้นที่ และความเป็นมาของหมู่แดงกระดาศ มันเป็นเรื่องเต็มใจและความภาคภูมิใจในพื้นที่ของเรา”

(ชุมชนวัดประยุรวงศาวาส 3, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสนทนากลุ่ม], 20 กันยายน 2567)

“เริ่มมีให้เด็กรุ่นใหม่ที่เราสนใจเข้ามาช่วยงาน เมื่อเห็นผู้ใหญ่ในชุมชนเริ่มทำงาน มีคนเข้ามา ในชุมชนของเรา มีคนพูดถึง เขาก็เริ่มที่อยากจะเข้ามาเรียนรู้ เด็กรุ่นใหม่จะเป็นอีกแรงผลักดันให้พื้นที่ย่านกะดีจีนเป็นที่รู้จักต่อไปในอนาคต”

(ชุมชนกุฎีจีน 1, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสนทนากลุ่ม], 20 กันยายน 2567)

แนวทางการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย

แนวทางการพัฒนามุ่งเสริมสร้างศักยภาพคนในชุมชนให้เป็นนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ให้บริการ แต่สามารถวางแผน ออกแบบ และบริหารจัดการกิจกรรมได้อย่างเป็นระบบ ชุมชนจึงต้องพัฒนาทักษะสำคัญ ได้แก่ ทักษะการสื่อสารและการเล่าเรื่อง ทักษะการจัดการและการต้อนรับอย่างมืออาชีพ การพัฒนาทักษะทำควบคู่ไปกับการสร้างระบบการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง ซึ่งช่วยสร้างความภาคภูมิใจ ความร่วมมือ และความมั่นใจในการเป็นเจ้าของพื้นที่

นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ยังช่วยเปิดพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ ทรัพยากร และแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม ในขณะเดียวกัน การถ่ายทอดประสบการณ์จากผู้เชี่ยวชาญและวิทยากร ยังเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดมุมมองใหม่ให้กับการท่องเที่ยวของพื้นที่ในฐานะกระบวนการการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน และเสริมพลังให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของตนเองในการดูแลและพัฒนาบ้านเกิด

แผนปฏิบัติการ

เพื่อให้การพัฒนาศักยภาพนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบรรลุเป้าหมายผู้วิจัยได้ร่วมกับผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการออกแบบแผนการปฏิบัติการในช่วงที่ 1 โดยมุ่งเน้นทักษะที่จำเป็น ผ่านการจัดกิจกรรมที่ใช้อัตลักษณ์ของชุมชนย่านกะดีจีน เช่น ศาสนสถาน อาหาร ประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และชาติพันธุ์ มาใช้เป็นฐานในการสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อชุมชนและนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน พร้อมทั้งส่งเสริมการอนุรักษ์และการถ่ายทอดอัตลักษณ์ของย่านอย่างต่อเนื่อง

การดำเนินการกำหนดและทำแผนปฏิบัติการมี 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การระบุประเด็นการพัฒนาโดยใช้การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการคิด เพื่อนำไปสู่การออกแบบ และการปฏิบัติด้วยตนเอง 2) การกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาศักยภาพ โดยมุ่งเน้นการเข้าใจบทบาทของชุมชนในการใช้อัตลักษณ์ของชุมชนย่านกะดีจีนขับเคลื่อนทั้งด้านการจัดการ การสื่อสาร และนำไปสู่การออกแบบกิจกรรม และ 3) การออกแบบกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของย่านกะดีจีน โดยกำหนดสาระสำคัญ ตั้งชีวิต ทรัพยากร และการประเมินผล

ตารางที่ 2 แผนการปฏิบัติกิจกรรมวงรอบการวิจัยปฏิบัติการที่ 1

ศักยภาพนักจัดการ ท้องถิ่น	สาระสำคัญ	กิจกรรมการเรียนรู้	ตัวชี้วัดความสำเร็จ
1. ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	ความรู้และประสบการณ์	อบรมเชิงปฏิบัติการ	1. ความเข้าใจและการประยุกต์ใช้ความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว 3. มีการพัฒนาทรัพยากรบุคคลในชุมชนด้านการจัดการท่องเที่ยว
2. การสื่อสารและการถ่ายทอด	ความรู้และไหวพริบในการจัดการสถานการณ์	อบรมเชิงปฏิบัติการ	1. ทักษะการใช้ภาษาและท่าทางในการสื่อสาร 2. เชื่อมโยงและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชนหรือพื้นที่ได้ 3. สามารถรวบรวมจัดเตรียมเนื้อหา และอธิบายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชนหรือพื้นที่ได้
3. การสร้างความตระหนัก	มีความเข้าใจอัตลักษณ์ชุมชนหรือพื้นที่ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต	การศึกษาดูงานและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	มีความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชน

จากผลการดำเนินการทำให้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของย่านกะดีจีน ที่สามารถนำไปใช้ออกแบบกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย และเกิดสำนึกความเป็นเจ้าของอัตลักษณ์ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของย่านกะดีจีนอย่างมีทิศทาง

ขั้นตอนที่ 3 การลงมือปฏิบัติ

ในขั้นตอนผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการจะได้ลงมือปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะโดยกิจกรรมในวงรอบการวิจัยปฏิบัติการที่ 1 ให้ผลอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่

การเพิ่มความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการเข้าใจหลักในการวางแผนการจัดการ การจัดเส้นทาง การจัดระเบียบพื้นที่ และการนำอัตลักษณ์ชุมชนซึ่งเป็นทรัพยากรมาใช้ออกแบบกิจกรรม รวมทั้งความตระหนักว่าอัตลักษณ์

ของชุมชนไม่ใช่แต่เพียงสิ่งปลูกสร้างเท่านั้น แต่รวมไปถึงภูมิปัญญา เรื่องเล่า ที่หลอมรวมกันเป็นวิถีชีวิต และความทรงจำของคนในพื้นที่

“การจัดการการท่องเที่ยวไม่ใช่แค่การพาเดินเที่ยวแล้วจบ แต่เป็นการวางระบบที่คนในชุมชนเข้าใจและมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน กิจกรรมนี้ทำให้ได้เรียนรู้ว่าแต่ละคนในชุมชนมีบทบาทแตกต่างกัน บางคนสามารถเป็นคนเล่าเรื่องได้ บางคนทำอาหาร ทำขนมได้ บางคนอาจจะช่วยดูแลพื้นที่ ส่วนการจัดการทรัพยากรชุมชน รู้สึกว่าความทรงจำของผู้ใหญ่ในชุมชน มันคือทรัพยากรที่เราต้องรีบช่วยกันเก็บบันทึกเอาไว้ไม่ให้หายไป ยิ่งมีคนเอาไปเล่าปากต่อปาก คนภายนอกก็จะให้ความสนใจ และคนภายในจะเห็นคุณค่ามากขึ้นด้วย”

(ชุมชนวัดบุปผาราม 2, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสะท้อนคิด], 15 ตุลาคม 2567)

การพัฒนาทักษะการสื่อสารและการเล่าเรื่อง

ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการมีความมั่นใจมากขึ้นในการเล่าเรื่องในชุมชนของตนเอง ทั้งในเรื่องของความถูกต้องของข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และวิถีชีวิต โดยสามารถเลือกใช้ภาษา จังหวะการแสดงอารมณ์ ได้ถูกนำไปใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน

“เวลามีคนมาในพื้นที่ก็จะเล่าเรื่องเกี่ยวกับศาลเจ้าอยู่แล้ว ต้อนรับแขกบ่อย ๆ เพราะรับช่วงต่อมาจากวัดกัลยาณหรือกุฎีจีน เรื่องบุคคลิกภาพไม่ต้องห่วงเลย แต่พอได้มาฝึกอีกทำให้เราสามารถจัดการเวลาในการเล่าเรื่องได้ดีขึ้น เพราะว่าคนที่มาบางครั้งก็มาไวไปไว กลับไปนี่จะสามารถวางแผนที่จะเล่าเรื่องตามจุดสำคัญ ๆ”

(ชุมชนวัดกัลยาณ 1, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสะท้อนคิด], 20 ตุลาคม 2567)

ความตระหนักรู้และบทบาทของชุมชน

ในกิจกรรมนี้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการเห็นถึงความสำคัญของตนเองในฐานะ “เจ้าบ้าน” และยอมรับว่าอัตลักษณ์ของย่านกะดีจีนเป็นรากฐานสำคัญในการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยว ที่ส่งผลกับทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาย่านให้เป็นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

“ก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมนี้ ไม่เคยคิดว่าเรื่องราวของชุมชนเราเมื่อถูกนำมาถ่ายทอดแล้วมีค่าขนาดนี้ แต่เมื่อได้ฟังประวัติศาสตร์ และได้ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนอื่น ๆ ทำให้รู้สึกว่าอัตลักษณ์ของย่านเรา คือ สิ่งที่ยังบอกถึงรากฐานความเป็นมาของเรา ทำให้เราแตกต่างจากพื้นที่อื่น ถ้าต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวของย่านกะดีจีน ควรเริ่มจากความเป็นตัวตน วิถีชีวิต เชื่อมโยงไปที่สถานที่ และประวัติศาสตร์”

(ชุมชนโรงคราม 2, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสะท้อนคิด], 25 ตุลาคม 2567)

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการปฏิบัติ

จากการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินผลจากกิจกรรมที่ได้ลงมือปฏิบัติ พบว่า ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการ มีความเข้าใจชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของย่านกะดีจีนและชุมชนของตนเอง โดยสามารถเห็นบทบาทของตนเองในฐานะนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่สามารถขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของพื้นที่ได้ ซึ่งทักษะการสื่อสารและการเล่าเรื่องได้ถูกนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดความมั่นใจและความภาคภูมิใจในตนเองและพื้นที่ นอกจากนี้ ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการ ได้เสนอเพิ่มเติมทักษะที่จำเป็นและต้องการพัฒนาต่อไป เช่น ทักษะในการจัดการกลุ่ม การดูแลพื้นที่ การส่งต่อองค์ความรู้ให้กับเยาวชนและคนรุ่นใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้ไปใช้เพื่อออกแบบกิจกรรมในวงรอบการวิจัยปฏิบัติการที่ 2

ผลจากการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1 ช่วยให้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการรู้จักตนเองและเห็นคุณค่าของตนเอง และได้พัฒนาทักษะพื้นฐาน เพื่อเตรียมความพร้อมสู่การเป็นนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ผลลัพธ์สำคัญที่เกิดขึ้น คือ การตระหนักรู้ การมีส่วนร่วม และการเสริมสร้างศักยภาพที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาศักยภาพในวงรอบถัดไป

วงรอบการวิจัยปฏิบัติการที่ 2

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 2 มุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการ โดยต่อยอดจากข้อมูลและข้อเสนอแนะในวงรอบที่ 1 เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น ทั้งในระดับตัวบุคคลและระดับชุมชน การดำเนินการวิจัยในรอบนี้ ยังประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การระบุประเด็น การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล โดยมีผลการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การระบุประเด็น

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากข้อเสนอแนะในวงรอบที่ 1 มาวิเคราะห์และกำหนดประเด็นพัฒนาใหม่ โดยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นด้านการบริหารจัดการแบ่งหน้าที่และบริหารจัดการพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน และยังมีการเปิดเวทีการสะท้อนคิดเพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการได้แสดงความรู้สึก และความคิดเห็น โดยข้อมูลที่ได้ถูกนำไปใช้เพื่อปรับกิจกรรมให้เหมาะสมกับบริบทของย่านกะดีจีนและศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการให้เกิดการเรียนรู้มากที่สุด

ประเด็นสำคัญที่ได้กำหนด ได้แก่ 1) ทักษะการจัดการที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์และความรู้เกี่ยวกับชุมชน 2) ทักษะการประสานงานและการเสริมบุคลิกภาพ และ 3) การสร้างความเข้าใจร่วมของคนในชุมชนเกี่ยวกับบทบาทของนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน

การวางแผนในวงรอบนี้ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่มเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการได้มีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรม เป้าหมาย ระยะเวลา และการประเมิน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะเกี่ยวกับการจัดการอย่างเป็นระบบ โดยมีผลการวิจัยดังนี้

เป้าหมายของการพัฒนา

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ทักษะในการจัดการเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่สำคัญที่ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการต้องการพัฒนา เนื่องจากเชื่อมโยงโดยตรงกับความรู้ ความเข้าใจ และบุคลิกภาพของนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งมีบทบาทมากกว่าแค่คนเล่าเรื่องหรือคนนำเที่ยว แต่ยังสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกลางระหว่างชุมชนในย่านกะดีจีนกับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน ทักษะนี้จึงถูกมองว่าเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่สามารถช่วยยกระดับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของย่านกะดีจีนให้เกิดความยั่งยืนและต่อเนื่องในระยะยาว

การกำหนดวัตถุประสงค์

จากเป้าหมายของการพัฒนาผู้วิจัยได้ร่วมกับผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการกำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรม โดยมีสาระสำคัญ คือ 1) เพื่อเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันภายในย่านกะดีจีนและชุมชนผ่านการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2) เพื่อเสริมสมรรถนะของผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่ของชุมชนให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนได้อย่างเหมาะสม และ 3) เพื่อส่งเสริมความสามารถของผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการในการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของย่านกะดีจีน

การออกแบบกิจกรรม

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการได้ร่วมกันออกแบบกิจกรรมจากวัตถุประสงค์ โดยกำหนดสาระสำคัญ ตัวชี้วัด วิธีการดำเนินการ โดยจัดทำเป็นแผนการปฏิบัติกิจกรรม เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการสามารถเข้าใจถึงเป้าหมายของการพัฒนาศักยภาพ ก่อนเข้าสู่การลงมือปฏิบัติดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แผนการปฏิบัติกิจกรรมวงรอบการวิจัยปฏิบัติการที่ 2

ศักยภาพนักจัดการ ท่องเที่ยว	สาระสำคัญ	กิจกรรมการเรียนรู้	ตัวชี้วัดความสำเร็จ
การบริหารจัดการกลุ่ม ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ย่านกะดีจีน	การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของย่านกะดีจีน ประกอบด้วย 6 ชุมชน ที่แต่ละชุมชนมี อัตลักษณ์ เฉพาะตนเองที่แตกต่างกัน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการ บริหารจัดการร่วมกันอย่าง เป็นระบบ มีการแบ่งหน้าที่ รับผิดชอบเป็นฝ่าย อย่างชัดเจน เพื่อให้เกิด ความราบรื่นในการทำงาน และการต้อนรับนักท่องเที่ยว	อบรมเชิงปฏิบัติการ	ผู้เข้าร่วมสามารถอธิบาย บทบาทหน้าที่ได้อย่าง ถูกต้อง สามารถจัดทำแผน รับนักท่องเที่ยวได้ผู้เข้าร่วม สามารถเสนอแนวทาง พัฒนาในบทบาทของตนได้
การจัดพื้นที่รับนักท่องเที่ยว	การจัดพื้นที่รับนักท่องเที่ยว มีความสำคัญต่อการสร้าง ความประทับใจ ความ ปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว ควบคู่ไปกับการเคารพพื้นที่ วิถีชีวิต และความรู้สึก ของคนในชุมชน การจัดจุดต้อนรับ จุดนำชม จุดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ จุดพักผ่อน และทางเดิน เป็นสิ่งจำเป็นที่คนในชุมชน สามารถร่วมกันออกแบบ และจัดการได้ด้วยตนเอง	อบรมเชิงปฏิบัติการ	สามารถอธิบายหลักการ จัดพื้นที่รับนักท่องเที่ยวได้

ขั้นตอนที่ 3 การลงมือปฏิบัติ

ขั้นตอนนี้เป็นการนำแผนกิจกรรมที่ผู้วิจัยร่วมกับผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการที่กำหนดไว้ร่วมกัน มาลงมือปฏิบัติเพื่อพัฒนาศักยภาพและเพิ่มทักษะให้กับชุมชน และพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวบนฐาน อัตลักษณ์ของย่านกะดีจีน โดยเมื่อเสร็จกิจกรรมแต่ละครั้งผู้วิจัยมีการจัดกระบวนการเพื่อให้ ผู้ร่วมวิจัย ปฏิบัติการ ได้สะท้อนความคิด ความรู้สึก และเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ที่ได้รับจาก กิจกรรม ได้แก่

การบริหารจัดการกลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมย่านกะดีจีน

กิจกรรมนี้มุ่งเสริมและสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการกลุ่ม โดยผู้วิจัยได้ทดลองให้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการจัดโครงสร้างการทำงานออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายบริการ ฝ่ายกิจกรรม และฝ่ายประสานงาน ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามบริบทของชุมชน ความคิดของผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการสะท้อนให้เห็นว่าการกำหนดบทบาทหน้าที่ช่วยให้การดำเนินงานเป็นระบบและช่วยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น

“ถ้ามีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบที่ชัดเจน อาจทำให้คนในชุมชนกล้าที่จะเข้ามาช่วยทำงานมากขึ้น เพราะเห็นว่าสามารถเข้ามาช่วยในจุดไหนได้บ้าง ดูเป็นการทำงานที่มีอาชีพมากขึ้น และที่สำคัญ คือ ได้ฝึกการทำงานเป็นทีม”

(ชุมชนกุฎีขาว 1, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสะท้อนคิด], 25 มกราคม 2568)

“เมื่อก่อนเวลาทำอะไรก็จะทำรวมกัน บอก ๆ กัน แต่ถ้ามีการแบ่งฝ่ายกันทำงานน่าจะทำให้การทำงานราบรื่นขึ้น ให้อำนาจที่ใครต้องดูแลเรื่องไหน ทำอะไร แบบนี้ทำให้ไม่เกิดความสับสน และสามารถช่วยกันได้ การแบ่งงาน แบ่งฝ่ายทำให้เห็นว่าการทำงานแบบมีระบบมันส่งผลกับการทำงานจริง ๆ”

(ชุมชนวัดประยุรวงศาวาส 2, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสะท้อนคิด], 25 มกราคม 2568)

ผลจากการสะท้อนคิดแสดงให้เห็นว่าการกำหนดบทบาทและโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจนทำให้การดำเนินงานเป็นระบบมากขึ้น ลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน เพิ่มความรู้สึกรับรู้ความเป็นเจ้าของร่วม และช่วยเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาในระยะยาวและให้เกิดความยั่งยืน

การจัดพื้นที่รับนักท่องเที่ยว

กิจกรรมนี้เน้นให้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการสามารถนำอัตลักษณ์ของย่านมาใช้ออกแบบกิจกรรมและจัดพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน ทั้งด้านความปลอดภัย ความสะดวก และการสร้างประสบการณ์เรียนรู้ที่มีชีวิตชีวาของชุมชนเป็นฐาน การจัดเตรียมอุปกรณ์และพื้นที่จุดชมสถานที่ จุดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน จุดพักผ่อน และเส้นทางการเดินชมในชุมชน ซึ่งชุมชนสามารถร่วมกันบริหารจัดการได้ด้วยชุมชนเอง โดยจากการสะท้อนคิดของผู้วิจัยร่วมปฏิบัติการ พบว่าก่อนการได้รับการพัฒนาในชุมชนมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน

“เคยประสบปัญหาเรื่องนักท่องเที่ยวมาขอเข้าพักที่บ้าน ถ้าคนสองคนไม่มีปัญหาอะไรเลย แต่มีบางที่เข้ามาที่ 10 กว่าคน เป็นคนที่ไต่ข้างนอกพาเข้ามา เข้าแล้วไปไม่รักษาความสะอาด อีกรกลายเป็นว่าเราต้องมาจัดการเอง แต่ถ้ามีการจัดพื้นที่เป็นสัดส่วนเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวปัญหาเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้น”

(ชุมชนภูฎิณ 3, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสะท้อนคิด], 30 มกราคม 2568)

ผลจากการสะท้อนคิดแสดงให้เห็นว่าการที่ชุมชนมีการจัดพื้นที่เพื่อรับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนอย่างเป็นระบบ ช่วยให้การบริหารจัดการท่องเที่ยวของย่านกะดีจีนมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ต้องสอดคล้องกับอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชน หากขาดการจัดการพื้นที่ที่เหมาะสม อาจทำให้เกิดความสับสนและส่งผลกระทบต่อพื้นที่ส่วนตัวของชุมชน ซึ่งนำไปสู่การสร้างควมไม่ประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนและสร้างควมไม่พอใจให้กับคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบ

ดังนั้น การเตรียมพื้นที่ให้สะอาด มีความปลอดภัย และกำหนดพื้นที่อย่างชัดเจนยังสะท้อนถึงความใส่ใจของชุมชนในฐานะเจ้าของบ้าน ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการสร้างควมประทับใจและนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคต

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการปฏิบัติ

ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยร่วมกับผู้วิจัยร่วมปฏิบัติการตรวจสอบความเหมาะสมของกิจกรรม และวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น ผ่านกระบวนการสะท้อนคิด โดยมุ่งเน้นประเมินจากประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการ รวมทั้งวิเคราะห์ผลที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติจริง ผลจากการสะท้อนคิด พบว่า ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการมีความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับความจำเป็นของการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน ต้องมีความชัดเจน เหมาะสม ซึ่งช่วยลดควมซ้ำซ้อนในการทำงาน และลดควมขัดแย้งกันภายในกลุ่มการทำงาน ทำให้ผลการดำเนินงานมีระบบและเป็นระเบียบมากขึ้น นอกจากนี้ ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการตระหนักถึงความสำคัญของการจัดพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน ซึ่งเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของย่านกะดีจีน เนื่องจากลดการรบกวนความเป็นส่วนตัว และวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน และสามารถสร้างควมประทับใจและอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน การสะท้อนของชุมชนที่ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับกลไกการทำงานที่เป็นระบบ

“เข้าใจว่าเรื่องการแบ่งหน้าที่การทำงานกับการจัดพื้นที่รับนักท่องเที่ยวมีความเชื่อมโยงกันทั้งสองเรื่องจะช่วยให้การทำงานเป็นระบบ เข้าใจกันและสามารถกำกับติดตามการทำงานของแต่ละฝ่ายได้ ”

(ชุมชนโรงคราม 2, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสะท้อนคิด], 15 กุมภาพันธ์ 2568)

“การได้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ ต้องขอบคุณมาก เพราะทำให้มองเห็นศักยภาพของพวกเรา และรู้ว่าตรงจุดไหนที่ควรต้องเติมเต็ม เข้าใจและได้เรียนรู้เชิงหลักการ ที่จะเอาไปใช้ได้ฟังจากผู้มีประสบการณ์มาถ่ายทอด การทำงานและการวางแผนร่วมกัน จะช่วยลดปัญหาในการดำเนินงานร่วมกัน ลดคำถาม ลดข้อกังขา เพราะสามารถพูดคุยกันได้”

(ชุมชนกุฎีจีน 1, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสะท้อนคิด], 15 กุมภาพันธ์ 2568)

“จะเอาความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาไปใช้ในการทำงานจริง ๆ และจะเตรียมเอาไปใช้สำหรับถ่ายทอดต่อให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน อยากชวนเขา เข้ามาช่วยงาน ให้เขาเรียนรู้ให้เขาได้ภูมิใจว่าทำอะไร ๆ ก็อยากมาเที่ยวที่ย่านกะตี่จีน”

(ชุมชนวัดบุปผาราม 1, การสื่อสารส่วนบุคคล [การสะท้อนคิด], 15 กุมภาพันธ์ 2568)

ผลจากการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 2 สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาศักยภาพนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องอาศัยการบริหารจัดการกลุ่มที่เป็นระบบรวมกับการกำหนดพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนอย่างเหมาะสม โดยการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน ช่วยสนับสนุนกลไกการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ลดความขัดแย้ง และสร้างความรู้สึกรักความเป็นเจ้าของให้กับทุกคน ในขณะที่การกำหนดพื้นที่ช่วยลดผลกระทบต่อชุมชนและสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่พัฒนาขึ้น มีลักษณะโดดเด่นในเชิงการบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้ากับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ บนฐานอัตลักษณ์ชุมชนที่มีความหลากหลายของย่านกะตี่จีน ประกอบด้วยประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ศาสนา ความเชื่อ และชาติพันธุ์ รูปแบบดังกล่าวมุ่งนำเสนอพลวัตของอัตลักษณ์ หากเปิดพื้นที่ให้เกิดกิจกรรม และการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ สอดคล้องกับแนวคิดอัตลักษณ์เชิงกระบวนการที่มองว่าอัตลักษณ์ถูกสร้างและต่อรองผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และสามารถเปลี่ยนแปลงตามบริบทของการใช้งานในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ (อภิญา เพ็ญพสุกุล, 2546 และ วิไลวรรณ ทวีศรี, 2560)

เมื่อมองในมิติของศักยภาพนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงความคิดของคนในชุมชน จากบทบาทผู้รับไปสู่การเป็นผู้ปฏิบัติในการจัดการท่องเที่ยว บนฐานอัตลักษณ์ของตนเองอย่าง การพัฒนาศักยภาพดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่เพียงทักษะทั่วไปด้านการบริการหรือการจัดกิจกรรมเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงทักษะเฉพาะทางที่จำเป็นต่อการจัดการอัตลักษณ์ชุมชน โดยเฉพาะทักษะการเล่าเรื่องเชิงวัฒนธรรม ซึ่งช่วยให้นักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถสื่อสารความหมาย คุณค่า และความหลากหลายของอัตลักษณ์ย่านกะตี่จีน

ให้แก่ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวได้อย่างครอบคลุม ลึกซึ้ง และเคารพต่อความแตกต่าง อันเป็นฐานสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของความหลากหลายของวัฒนธรรม (มัชฌิมา อุดมศิลป์ และ กิตติทัช เขียวฉะอ้อน, 2568)

การนำกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ทำหน้าที่เป็นกลไกให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการ ผ่านกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสะท้อนผล และร่วมปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง จากกระบวนการ PAR พบว่าการสร้างและพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานของอัตลักษณ์ชุมชนย่านกะดีจีน ไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากขาดบุคลากรในการจัดการ ซึ่งผู้วิจัยได้มุ่งไปที่การพัฒนาคนในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้เป็นนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีศักยภาพและทักษะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ในงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นศักยภาพของคนในการสร้างการเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนรู้และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยนี้ คือ การเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพและทักษะของคนที่มาทำหน้าที่ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ผ่านกระบวนการ PAR อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ช่วยอธิบายความเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์ชุมชนย่านกะดีจีนในฐานทรัพยากรที่มีพลวัตและสามารถจัดการได้ผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน ผลการวิจัยนี้จึงสามารถใช้เป็นต้นแบบในการออกแบบกระบวนการพัฒนาบุคลากรและระบบการจัดการท่องเที่ยวชุมชนโดยใช้อัตลักษณ์เป็นพื้นฐานให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

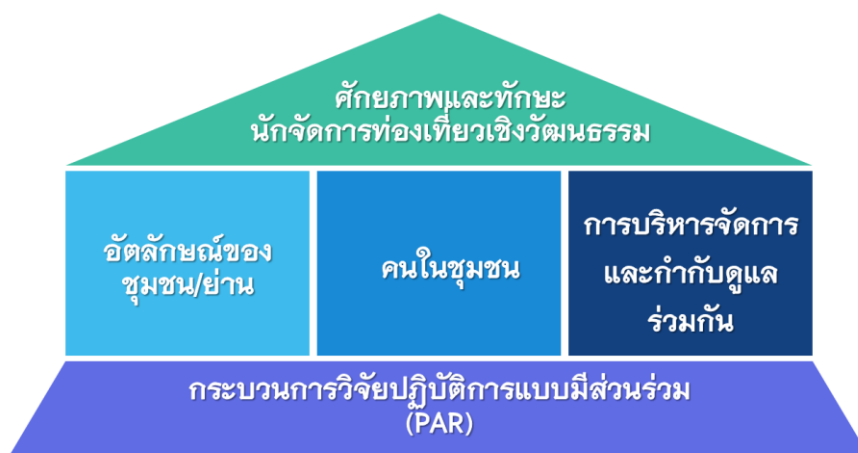
จากการวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดองค์ความรู้จากการนำกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้พัฒนาจริงในพื้นที่ย่านกะดีจีน และสะท้อนศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างเป็นระบบ ดังนี้

ย่านกะดีจีนมีอัตลักษณ์ที่ส่งเสริมกันอย่างชัดเจน คือ อัตลักษณ์ที่สามารถจับต้องได้ เช่น ศาสนสถาน สถาปัตยกรรม และพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ ควบคู่กันกับ อัตลักษณ์ที่ไม่สามารถจับต้องได้ เช่น อาหารที่สื่อถึงวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ชาติพันธุ์ และเรื่องเล่า ที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นที่ดำรงมาถึงปัจจุบัน จากอัตลักษณ์ทั้ง 2 ประเภททำให้อาณาเขตกะดีจีนมีเอกลักษณ์พิเศษ และสามารถนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีความหมายและลึกซึ้ง

คนในชุมชน คือ กลไกสำคัญในการสร้างและพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานอัตลักษณ์ เนื่องจาก ศักยภาพของคนในชุมชนในบทบาท นักเล่าเรื่อง เจ้าของบ้าน หรือผู้ประสานเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงระหว่างเรื่องราวของย่านกับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน ดังนั้น คนจึงเป็นหัวใจของการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของย่าน

กระบวนการวิจัย PAR ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิบัติที่ชัดเจน โดยทำให้ชุมชนเห็นโอกาสในการพัฒนาตนเอง และช่วยเสริมศักยภาพในด้านต่าง ๆ ผ่านกิจกรรมที่ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการ ระบุประเด็น วางแผน ลงมือปฏิบัติ และประเมินตนเอง การลงมือปฏิบัติในแต่ละวงรอบนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นระบบและมีกลไกที่สามารถพึ่งพาและเกิดจากชุมชนเองได้

จากผลการวิจัยจึงสร้างมานำไปสร้างเป็นกรอบปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริงกับพื้นที่ที่มีความคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน โดยกำหนดเป็นกรอบการทำงาน 3 ส่วน ได้แก่ 1) การออกแบบกิจกรรมบนฐานอัตลักษณ์ของชุมชน 2) การพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของชุมชน และ 3) ระบบบริหารจัดการและกำกับดูแลร่วมกัน ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แผนภาพองค์ความรู้จากการวิจัย

สรุป

การครั้งนี้มุ่งเน้นการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในการการพัฒนา ศักยภาพของคนในชุมชนให้เป็นผู้จัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้วิจัย ร่วมปฏิบัติการสามารถนำทักษะไปใช้สร้างและพัฒนาแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยชุมชน ซึ่งใช้อัตลักษณ์ของย่านกะดีจีนที่มีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรม ศาสนา วิถีชีวิต และความ หลากหลายทางชาติพันธุ์ กิจกรรมที่จัดขึ้นในทั้งสองช่วงของการวิจัย มีลักษณะเป็นการอบรม เชิงปฏิบัติการจากบริบทของพื้นที่จริง การเรียนรู้แบบกลุ่ม และการสะท้อนคิดร่วมกัน ทำให้เกิด กระบวนการเรียนรู้ที่จับต้องได้ ชุมชนสามารถนำทักษะที่ได้ไปใช้พัฒนาการท่องเที่ยวโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล เรื่องเล่า ศาสนา ความเชื่อ หรือประเพณี โดยการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจาก PAR ในครั้งนี้ คือ การช่วยให้คนในย่านกะดีจีนมองเห็นและเข้าใจอัตลักษณ์ ของตนเอง เช่น ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกิจกรรม แลกเปลี่ยน เรียนรู้ ซึ่งทำให้เกิดความตระหนักและความต้องการส่งต่อคุณค่าเหล่านี้ด้วยตนเอง

ซึ่งควรมีแผนการถ่ายทอดและขยายผล โดยการสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก และจัดกิจกรรมฝึกอบรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เพียงการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพเท่านั้น ทำให้มีข้อจำกัดในการประเมินบางกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวัดความรู้ ซึ่งควรใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณร่วมด้วย อาจช่วยให้ผลการศึกษามีความชัดเจนมากขึ้นในการพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับนักจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หรือสถานศึกษาอาจนำรูปแบบที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ไปทดลองใช้ในพื้นที่อื่น เพื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาในการนำอัตลักษณ์ของพื้นที่ในเขตเมืองมาใช้เพื่อจัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐพัชร มณีโรจน์. (2560). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทย นานาชาติ*, 13(2), 25–45. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jitt/article/view/113060>
- นุชนารถ รัตนสูงศักดิ์ชัย. (2554). กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. *วารสารมนุษยศาสตร์*, 18(1), 31–50. สืบค้นจาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/abc/article/view/54197>
- บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข. (2558). *ยล เยี่ยม เยือน หย้า: แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม*. พิษณุโลก: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พยอม ธรรมบุตร. (2548). *เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง และ วราภรณ์ ปัญญาวดี. (2561). การพัฒนาตัวชี้วัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์การศึกษานวัตกรรมไกลเชิงนวัตกรรม*, 8(1), 79–104. สืบค้นจาก <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/e-jodil/article/view/218418>
- เมทินี ทนงกิจ, ฐาศุภร์ จันทรประเสริฐ และ ศยามล เอกะกุลานันท์. (2561). ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 14(1), 77–109. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jitt/article/view/163054/117792>
- มัชฌิมา อุดมศิลป์ และกิตติทัช เขียวจะอ่อน. (2568). การพัฒนาบุคลากรเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนตลาดน้ำหลักห้า อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 19(62), 142–162. สืบค้นจาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RJPJ/article/view/275915>

- ราณี อิลิชัยกุล. (2546). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใน เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการจัดการการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วิไลวรรณ ทวีศรี. (2560). อัตลักษณ์ชุมชน: แนวคิดและการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยหลักพุทธสันติวิธีของเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย. *วารสารศิลปการจัดการ*, 1(2), 63–74. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jam/article/view/138092>
- วีระยุทธ์ ชาดะกาญจน์. (2558). การวิจัยเชิงปฏิบัติการ. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 2(1), 29–49. สืบค้นจาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/srj/article/view/124408>
- สุดถนอม ตันเจริญ. (2560). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบางขันแตก จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทย นานาชาติ*, 13(2), 1–24. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jitt/article/view/113052>
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์. (2563). *รายงานผลการศึกษา Creative District: การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ชุมชนฝั่งธนบุรี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์.
- อนุวัฒน์ ชมภูปัญญา และ ธนัสสา โรจนตระกูล. (2565). การพัฒนาศักยภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมสู่ชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืน. *Journal of Modern Learning Development*, 7(8), 414–430. สืบค้นจาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/256695>
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- Bakas, F. E., Duxbury, N., & Castro, T. V. (2019). Creative tourism: Catalyzing creative encounters between travellers and locals. *Tourism Planning & Development*, 16(3), 235–251. <https://doi.org/10.1080/21568316.2018.1543572>
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (1988). *The action research planner*. Victoria: Deakin University.
- Koster, E. H. (1996). Science culture and cultural tourism. In Mike Robinson, Nigel Evans and Paul Callaghan, eds., *Tourism and cultural change: Tourism and culture towards the 21st Century* (pp. 227–238). Sunderland: The Center for Travel and Tourism and Business Education.
- Richards, G., & Raymond, C. (2000). Creative tourism. *ATLAS News*, 23, 16–20.
- UNESCO. (2006). *Towards sustainable strategies for creative tourism: discussion report of the planning meeting for 2008 international conference on creative tourism*. New Mexico: UNESCO.